

The authors note that Ukraine has an extensive system of museums, owing to which the younger generation has the opportunity to master the spiritual, historical and cultural heritage of the Ukrainian people, get acquainted with oral folk art, crafts, traditions, customs, etc. Museum pedagogy is one of the effective modern means of forming a socially active personality, stimulating his/her to creative and intellectual development. The authors emphasize that today in Ukraine a significant role is given to the creation of an appropriate developmental environment, the search for new forms and methods of working with preschool children.

Modern museums in Ukraine perform not only the traditional functions of preserving and promoting the history of science, but also function as innovative development centers in which the younger generation can better understand the role of science and its achievements in human development, to understand the problems facing man in modern digital times. In the conditions of preschool education institutions, it is practically impossible to create expositions that meet the requirements of museums, but preschool expositions can be presented as "mini-museums". "Mini" stands for not only the age of visitors, but also the size of the museum and a specific topic. The use of museum pedagogy allows to develop mental processes in preschoolers; to form skills and desire to communicate in them; to awaken their creative activity; to satisfy the natural children's curiosity; to enrich spiritual culture and develop aesthetic taste.

Key words: museum pedagogy, preschoolers, museums, education, pedagogical skills.

УДК 373.5.015.31:57.081.1

Надія Діра

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

ORCID ID 0000-0001-5523-7943

DOI 10.24139/2312-5993/2020.08/362-368

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИВОЇ ПРИРОДИ УЧНІВ СЕРЕДЬНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються методичні підходи до виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. Розкривається сутність методології. Обґрунтовується, що виховання екологічної культури в учнів середнього шкільного віку та такого окремого його компонента, як ціннісне ставлення до живої природи, слід здійснювати, орієнтуючись на сучасні методологічні підходи, зокрема ноосферний, культурологічний, екопсихологічний, компетентнісний, ціннісний (аксіологічний) тощо. Зауважено, що рівень екологічної культури полягає в удосконаленні людських якостей. Указується, що педагогічна наука – основний інструментарій впливу на свідомість людини.

Ключові слова: цінність, ціннісне ставлення, особистість, жива природа, аксіологічний (ціннісний) підхід, культурологічний підхід, екопсихологічний підхід, компетентнісний підхід, ноосферний підхід.

Постановка проблеми Протягом багатьох десятиріч (зокрема, за період існування СРСР) в Україні широко практикувалося хижацьке ставлення до довкілля. Забруднювалися річки, гинули озера, зникали

природні ландшафти, змінювався клімат. Але, водночас, людство завжди намагалося знайти шляхи та методи гармонізації стосунків «суспільство-природа». Як нам доводять історичні події, зокрема, негативний світовий досвід наслідків Чорнобильської катастрофи (1986), досягнути цього можна лише спільними зусиллями всього людства, в особливості, під час формування належної екологічної свідомості громадян.

З огляду на наукову значущість досліджень різних учених світу стає зрозумілим той факт, що проблематика формування ціннісного ставлення до природи – це невід’ємна складова екологічної культури особистості. Свідомість особистості формується протягом усього життя, особливим етапом розвитку якої є період навчання у школі. Саме зі шкільних лав на все життя в свідомості людини закріплюються такі цінності, як повага до природи, дбайливе до неї ставлення, раціональне використання природних ресурсів.

Означене вище дає підстави стверджувати, що екологічна освіта і виховання нині набувають системного характеру та займають пріоритетне місце в сучасній педагогіці.

Але, для вирішення поставлених сучасною екологічною освітою завдань необхідно впровадження та застосування нових, більш якісних методологічних підходів, підлаштованих під сучасну шкільну освіту та вимог і потреб самих учнів й одночасне корегування та позбавлення шкільної екологічної освіти застарілих методик та тих, що втратили свою дієвість і актуальність.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема формування методологічних засад виховання ціннісного ставлення до живої природи в науковому товаристві викликає значний інтерес. Зокрема, про це свідчать наукові роботи таких учених, як Р. Сопівник, С. Виговська, В. Гриньова, О. Васюк, І. Прокопенко, Л. Штефан, Г. Петрів та ін.

Мета статті – охарактеризувати актуальні методологічні підходи виховання екологічної культури в цілому та такого її компоненту, як виховання ціннісного ставлення до живої природи в учнів середнього шкільного віку.

Методи дослідження. У процесі дослідної роботи застосовано комплекс методів науково-педагогічного дослідження, зокрема: аналіз, синтез, порівняння, систематизація й узагальнення праць науковців та досвіду вивчення ціннісного ставлення особистості до живої природи й методології його формування в учнів середнього шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Концептуальну розробку виховання ціннісного ставлення до живої природи, на наш погляд, доцільніше здійснювати, орієнтуючись на сучасні методологічні прийоми, зокрема

ноосферний, культурологічний, екопсихологічний, компетентнісний, ціннісний (аксіологічний) тощо. Дані підходи дозволяють інтегрувати природничі та гуманітарні галузі наук у єдину спільну наукову траєкторію для цілісного усвідомлення картину світу та її сприйняття.

Культурологічний підхід у педагогічній науці лежить в основі гуманістичної педагогіки. Він орієнтується на вивчення особистості в певних історико-культурних умовах життя, у тому числі й освіти. Основним предметом дослідження з точки зору культурологічного підходу є суб'єкт у системі ціннісного відношення до світу, до інших, до самого себе. Предметом дослідження є особистість, орієнтована на гуманістичні ідеали (С. Машкіна, Т. Усатенко, Л. Хомич, Т. Шахрай, 2016).

Сучасні роботи в галузі культурологічного підходу в освіті характеризуються різновекторністю акцентів. Так, ідеї культурно-історичної психології висвітлені в працях Л. Виготського, О. Лурія, О. Леонтьєва та ін.; концепція діалогу культур розкрита в наукових роботах М. Бахтіна, В. Біблера, І. Герлянда, В. Литовського та ін. Серед досліджень, що стосуються власне культурологічного підходу в освіті, передусім слід назвати праці В. Гури, А. Погодіної, І. Жалхарової, Є. Фортунатової, І. Колмолгорової та ін. Цими дослідниками розроблено головні концептуальні положення культурологічного підходу, принципи розбудови освітнього процесу в контексті цього підходу в умовах навчання за різними профілями (О. Антонюк, 2011).

За словником, культурологічний підхід визначається як конкретнонаукова методологія пізнання та перетворення педагогічної реальності, основою якої є аксіологія; бачення освіти через призму поняття культури, тобто розуміння її як культурного процесу, що відбувається в культуровідповідному середовищі, усі компоненти якого наповнені людським сенсом і слугують людині, котра вільно проявляє свою індивідуальність, здатність до культурного саморозвитку й самовизначення у світі культурних цінностей (С. Машкіна, Т. Усатенко, Л. Хомич, Т. Шахрай).

Формування ціннісного ставлення до природи на основі культурологічного підходу через традиції народної екології, використання засобів мистецтва, засобів календарно-обрядових свят розглянуто в роботах багатьох авторів, проте не досить широко (Молчанюк, 2018).

Більш вагомого значення в сучасній педагогіці має компетентнісний підхід – формування відповідних ознак як результат готовності вихованця продемонструвати певні компетентності.

Компетентнісний та культурологічний підходи багато в чому мають спільну траєкторію та значною мірою перетинаються один із одним. Такі

елементи культурологічної концепції, як досвід, знання, емоційно-ціннісне ставлення до дійсності достатньо часто утотожнюються з компетентнісним підходом, який орієнтується, у свою чергу, саме на застосування отриманих знань, умінь і навичок у практичній діяльності.

В. Серіков обґрунтував компетентнісний підхід як напрям модернізації освіти. На його думку, саме компетентний підхід може відобразити сутність освіти, зміст якої не просто зводиться до знаннєвого компонента, а орієнтується саме на набуття досвіду вирішення соціальних проблем та на вияв життєвих компетенцій.

В екологічній освіті компетентнісний підхід розглядається з позицій діяльнісного характеру. Тобто екологічну компетентність визначають як усвідомлену здатність та потенціал людини щодо здійснення екологічної діяльності та природоохоронної роботи.

Науково-педагогічні джерела свідчать про те, що ноосферний підхід в екологічному вихованні здебільшого орієнтується на ідеї В. Вернадського, а саме: «Людство узятє в цілому, – зазначав В. Вернадський, – стає потужною геологічною силою. І перед ним, перед його думкою і працею стає питання про перебудову біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого. Цей новий стан біосфери, до якого ми, не помічаючи цього, наближаємося, і є ноосфера» (Вернадський, 1974).

Теорія ноосфери В. Вернадського полягає в гармонійному розвитку життя на Землі, де кожна людина повинна у своїй повсякденній діяльності підкорюватися законам Всесвіту.

Загальний сенс ноосферних екопоглядів полягає в забезпеченні людством вмілого керівництва та ефективного природокористування. Учення про ноосферу це не тільки наукове знання, а і проблема цивілізації загалом, для нинішніх та прийдешніх поколінь. Загальна проблема вчення В. Вернадського пов'язана з процесами пізнання людиною законів існування природи та їх дотримання. Саме тому нові орієнтири педагогічної науки повинні базуватися на прагненні до виховання цілісного, здорового мислення вихованців та постачання інструментів для самостійного та вдалого визначення свого місця в системі «природа-суспільство».

Для більш якісного та результативного впровадження ноосферного методологічного прийому виховання, на нашу думку, його доцільно застосовувати в поєднанні з екопсихологічним підходом. Його сутність полягає у визнанні природи людини як біологічного, так і соціального змісту існування, що не тільки не протиставляються один одному, а й, навпаки, перебувають у тісній взаємозалежності між собою. Характерна

риса екопсихологічного підходу полягає в аналізі системи «людина-природа», де акцент зроблено на втручанні людини в навколишній світ, що полягає в її прагненні до змін власного внутрішнього світогляду.

Відповідно до цього методологічного підходу, під освітнім середовищем ми розуміємо систему педагогічних і психологічних умов та впливів, які створюють можливість як для розкриття ще несформованих інтересів та здібностей, так і для розвитку вже сформованих здібностей у особистості, згідно з притаманними кожному індивіду природними задатками й нормами вікової соціалізації (Молчанюк О. В., 2014).

Не менш значущим в екологічній освіті є ціннісний (аксіологічний) підхід. Даний методологічний підхід розкриває сутність понять «цінність» та такі категорії, як ціль, зміст, значення, потреба, мотивація тощо.

Аксіологічний підхід можна розглядати як єдність екологічних, духовних та валеологічних знань та цінностей. Сутність цього підходу полягає в екологічному вихованні та створенні педагогічних умов для усвідомлення цінностей живих об'єктів, готовності їх використання в життєдіяльності зі збереженням оптимальних умов природокористування. Даний підхід дає змогу кожному учаснику виховного процесу стати суб'єктом діяльності й налагоджує сприятливий психологічний клімат для повноцінної реалізації особистості в природоохоронній справі. Цінності в аксіологічному підході – це моральний, творчий, інтелектуальний потенціал особистості, яка здатна до саморегулювання, самокорекції та самоаналізу своєї діяльності. Це своєрідний сполучний ланцюг між теоретичним і практичним ставленням до світу й спрямовує не тільки на визнання та осмислення духовних цінностей, а і спонукає на їх створення.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Методологічні підходи виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку доцільніше здійснювати, орієнтуючись на сучасні методологічні прийоми, а саме ноосферний, культурологічний, екопсихологічний, компетентнісний, аксіологічний тощо. Оскільки педагогічні умови та характеристика даних методологічних підходів дозволяє застосовувати їх у сукупності, так і окремо в навчально-виховному процесі. Завдяки цьому зберігається парадигма цілісності та єдності наукових знань та їх практичного впровадження в повсякденному житті людини. На підставі аналізу даних підходів сформульовано твердження, що їх використання було би педагогічно доцільним та виправданим у виховному екологічному процесі учнів середнього шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонюк, О. В. (2011). *Культурологічний словник*. К.: НМАУ (Antoniuk, O. V. (2011). *Culturological dictionary*. Kyiv: NMAU).
- Вернадський, В. І. (1974). *Жива речовина*. М.: Наука (Vernadskyi, V. I. (1974). *Living material*. Moscow).
- Машкіна, С. В., Усатенко, Т. П., Хомич, Л. О., Шахрай, Т. О. (2016). *Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності* (Mashkina, S. V., Usatenko, T. P., Khomych, L. O., Shakhrai, T. O. (2016). *Theoretical principles of culturological approach in the preparation of teachers for educational activities*) Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/141487946.pdf>.
- Молчанюк, О. В. (2018). Методологічні підходи до дослідження проблеми виховання ціннісного ставлення до природи майбутніх учителів. *Теорія та методика навчання та виховання*, 44, 66-78 (Molchaniuk, O. V. (2018). Methodological approaches to the study of the problem of education of value attitude to the nature of future teachers. *Theory and methods of teaching and education*, 44, 66-78). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ttmniv_2018_44_8.

РЕЗЮМЕ

Дира Надежда. Методологические подходы к воспитанию ценностного отношения к живой природе учащихся среднего школьного возраста.

В статье рассматриваются методические подходы к воспитанию ценностного отношения к живой природе учеников среднего школьного возраста. Раскрывается сущность методологии. Обосновывается, что воспитание экологической культуры у учащихся среднего школьного возраста и такого его отдельного компонента, как ценностное отношение к живой природе, следует осуществлять, ориентируясь на современные методологические подходы, в частности ноосферный, культурологический, экопсихологический, компетентностный, ценностный (аксиологический). Отмечается, что уровень экологической культуры заключается в совершенствовании человеческих качеств. Указывается, что педагогическая наука – основной инструментальный воздействия на сознание человека.

Ключевые слова: ценность, ценностное отношение, личность, живая природа, аксиологический (ценностный) подход, культурологический подход, экопсихологический подход, компетентностный подход, ноосферный подход.

SUMMARY

Dira Nadiia. Methodological approaches of education of value attitude to living nature of secondary school age students.

The article considers methodological approaches to the education of values to the living nature of middle school students. The essence of the methodology is revealed. It is substantiated that education of ecological culture in middle school students and such a component as a value attitude to wildlife should be carried out based on modern methodological approaches, in particular noosphere, culturological, eco-psychological, competence, value (axiological), etc. It is noted that the level of ecological culture means improving human qualities. It is indicated that pedagogical science is the main tool for influencing human consciousness.

The culturological approach in pedagogical science underlies humanistic pedagogy. It focuses on the study of personality in certain historical and cultural conditions of life, including education. The main subject of research from the point of view of the culturological approach is the subject in the system of values to the world, to others, to oneself. Competence and culturological approaches largely have a common trajectory and largely intersect with each

other. Such elements of the culturological concept as experience, knowledge, emotional and value attitude to reality are often identified with the competence approach, which focuses, in turn, on the application of acquired knowledge, skills and abilities in practice. For better and more effective implementation of the noosphere methodological approach to education, in our opinion, it is advisable to use it in combination with an eco-psychological approach. Its essence is to recognize the nature of man, both biological and social content of existence, which are closely interdependent. A characteristic feature of the eco-psychological approach is the analysis of the system "man-nature", where the emphasis is made on human intervention in the world, and desire to change one's own inner worldview.

Key words: *value, values, personality, wildlife, axiological (value) approach, culturological approach, ecopsychological approach, competence approach, noosphere approach.*

УДК 005.32:008]:37-057.177

Любов Пшенична

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORKID ID 0000-0002-2840-2189

DOI 10.24139/2312-5993/2020.08/368-382

УПРАВЛІНЬСКА КУЛЬТУРА МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

У статті розкрито сутність управлінської культури менеджера освіти та її складових. Визначено, що управлінська діяльність керівника закладу освіти безпосередньо зумовлена специфікою його праці, а тому для повного розкриття її змісту виділено в ній культуру управлінського апарату, культуру самого процесу управління, культуру умов праці, культура управління і психологічний клімат закладу освіти, культуру управління як чинник соціального прогресу і культуру документації та розкрито ці поняття.

Доведено, що в сучасних умовах управлінська культура набуває нового статусу: вона перестає бути теоретичним поняттям, і переходить у статус реальної управлінської дії, яка забезпечується цими складниками, а ще – право управляти керівнику необхідно заслужити особистим прикладом спонукання підлеглих до досягнення цілей закладу освіти, високим професіоналізмом, високою мірою володінням всіма переліченими видами культури, чесною й самовідданою працею.

Ключові слова: *керівник, менеджер, культура, професійна культура, управлінська культура, стилі керівництва, культура управлінського апарату, культура процесу управління, культура умов праці, культура документації.*

Постановка проблеми. Освіта – це основа прогресу людства, тому сьогодні немає потреби доводити, що майбутнє країни залежить від освіченості людей, їх компетентності, професіоналізму, виховання й відношення до себе і оточуючих, навчання впродовж усього життя, адже все наше життя – це школа і школа особиста.

Визначну роль у житті кожної людини відіграє керівник: лідер людяності, гідності та виховання, креативний, освічений, професійний,